

מתנת האלים

השפעות מלחמת קוריאה על עיצוב
דמותה של יפן המודרנית

עילי זלצמן

מטרת המאמר לזהות את השפעות מלחמת קוריאה על עיצוב דמותה של יפן המודרנית ולהדגים כיצד מלחמה זו תרמה במישור לבנייתה מחדש של המדינה בארבעה תחומים: הכלכלי, הפוליטי, הצבאי-משטרי והבינלאומי. מתוך תחומים אלו ההשפעה המהותית ביותר נוגעת להקמתו מחדש של המנגנון הצבאי-משטרי והפעלת חלק ממנו במסגרת המאמץ המלחמתי בדמות שולות מוקשים יפניות והשימוש בנמלים בקוריאה בידי חיילים, טכנאים ואנשי מקצוע יפנים.

מלחמת העולם השנייה הנחילה ליפן הפסד צבאי ופוליטי כבד: כל הישגיה הטריטוריאליים שהושגו לפני ובמהלך המלחמה נשללו ממנה, והיא נאלצה לקבל על עצמה כיבוש אמריקני שהנהיג שינויים בכל תחומי החיים. קוריאה, שכנתה הקרובה של יפן, נקרעה בעקבות מלחמת העולם השנייה לשני חלקים והפכה לסלע מחלוקת ביקוגושי. המאבק האידאולוגי הבינלאומי בין הקומוניזם ובין הדמוקרטיה המערבית הוביל לבסוף למלחמת אזרחים בין דרום קוריאה לצפון קוריאה בשנים 1950-1953. במאמר זה נבחנות השפעות מלחמת קוריאה על התפתחותה של יפן המודרנית. בחלק העיקרי של המאמר מוצגים השינויים הפנימיים שהתרחשו ביפן בעקבות אותו עימות: שיקום הכלכלה, דיכוי הקומוניזם ובניית המנגנון הצבאי-משטרי. בחלק השני מוצגת

* מאמר זה הוא נוסח מקוצר של עבודה סמינריונית שהוגשה לד"ר אריה בביץ' במסגרת הקורס "ייחסי יפן-קוריאה" בחוג ללימודי מזרח אסיה באוניברסיטה העברית בשנת 2002. המחבר מבקש להודות לד"ר בביץ' על ההנחייה וההכוונה וכן למיכל חרד, לרם אורן, לאנה לובין ולחבר מערכת "היה היה" עופר זלצברג על הערותיהם והארותיהם שלא יסולאו בפז. תודה מיוחדת לאודליה ורש על ההשראה.

ההשפעה שהייתה למלחמה בקוריאה על השתלבותה של יפן בקהילה הבינלאומית. במוקד הדיון עומדים יחסיה של יפן עם ארצות הברית.

התרומה החיובית המשמעותית ביותר של המלחמה בקוריאה מבחינתה של יפן הייתה בנייתו מחדש של המנגנון הצבאי-משטירי והפעלתו בעימות מזוין במדינה שהייתה קולוניה יפנית בעבר. אולם, למלחמה הייתה גם השפעה שלילית מרחיקת לכת על יפן בשל התקבעותה של המלחמה הקרה באזור מזרח אסיה והעברת החיכוך בין המעצמות גם לזירה גאוגרפית זו. בקונסטלציה שנוצרה צומצמה בצורה מכרעת אפשרות התמרון של יפן ביחסיה עם מדינות שלפי הגדרתה של ארצות הברית נחשבו בעייתיות דוגמת סין, קוריאה הצפונית וברית המועצות. ככלל התקשתה יפן לנהל מדיניות חוץ עצמאית שאיננה נובעת או מושפעת מתכתיבים אמריקניים.

המאמר שלפנינו הוא פרי איסוף מידע ממקורות שונים שכל אחד מהם עוסק בפן אחר של השפעת מלחמת קוריאה על יפן. קשה למצוא מחקר היסטורי כלשהו שמבצע ניתוח מקיף של כלל ההשלכות שהיו למלחמה על יפן. ייחודו של המאמר שלפנינו הוא בתובנה שניתן להפיק מבחינה רב-מוקדית של הנושא.

יחסי יפן – קוריאה עד מלחמת קוריאה

בין יפן לקוריאה התנהלה מערכת יחסים רבת שנים ורחבת היקף. קוריאה שימשה לאורך שנים רבות גשר בין יפן לסין; ההשפעות הדתיות, הפוליטיות, הפילוסופיות והאמנותיות שהגיעו מסין ליפן עברו כולן דרך קוריאה. למן העשור האחרון של המאה התשע עשרה חל שינוי מהותי באופי היחסים שבין המדינות. קוריאה הפכה להיות אמצעי לשיפור מעמדה הבינלאומי של יפן. היא שימשה מקור בלתי נדלה של משאבים טבעיים ואנושיים שהיו הכרחיים מבחינתה של יפן לשם השלמת תהליכי המודרניזציה והתיעוש הלאומי. הבחירה בקוריאה לא הייתה מקרית: הקרבה הגאוגרפית, החשיבות האסטרטגית והעובדה ש"היא הפרידה בינה ובין סין, והיו בה מרבצי ברזל גדולים" השפיעו נחרצות על מקבלי ההחלטות היפנים.¹

הצעד הראשון בהשתלטותה של יפן על חצי האי קוריאה ובדחיקת הנוכחות הסינית ממנו נעשה בעקבות מרידה פנימית בקוריאה. הניצחון המכריע במלחמה נגד סין (1894–1895) הפך את יפן למעצמה אזורית והביא עמו תמורה ממשית בדמות הישגים טריטוריאליים ומדיניים: יפן אילצה את סין להכיר בעצמאותה של קוריאה, לוותר על שליטתה הקולוניאלית בטייוואן ולהעניק לה זכויות אקסטרטוריאליות. השלמת כינונה של אימפריה יפנית באסיה התאפשרה לאחר המלחמה עם רוסיה (1904–1905), שבה הושגה הכרה רשמית מצד רוסיה ומעצמות מערביות באינטרסים המיוחדים של יפן בקוריאה ובצורך שלה להחזיק בעמדות מפתח בממשל הקוריאני. בפועל הייתה משמעות

קוריאה הדרומית וסביבתה.

הדבר הפיכתה של קוריאה למדינת חסות יפנית (פרוטקטורט). בעקבות רציחתו של איטו הירובומי (Itô Hirobumi), הנציב היפני העליון בקוריאה, בידי לאומן קוריאני סופחה קוריאה בשנת 1910 והפכה למושבה יפנית. הסיבה לסיפוח הייתה ברורה מעל לכל ספק שכן "לקוריאה הייתה חשיבות כלכלית עבור יפן: היא סיפקה חומרי גלם, כוח עבודה, מזון ושוק לתוצרת היפנית, ובכך תרמה להתפתחותה של התעשייה היפנית" ולהגברת עצמתה הלאומית.²

למרות מחסור בתיעוד היסטוריוגרפי אפשר לזהות שתי מגמות כלליות ביחסים בין יפן לקוריאה בתקופה הקולוניאלית בשנים 1910-1945.³ ראשית, נעשה מאמץ להפוך את העם הקוריאני ל'יפני יותר'. באמצעות חקיקה נוקשה, שמטרתה לבטל את הזהות הקוריאנית הלאומית במישור התרבותי והפוליטי, ביקשה יפן להגדיל את המאגר האנושי שעמד לרשותה. שנית, היפנים האמינו שצריך לנצל ביתר שאת את כלל המשאבים הטבעיים והאנושיים של קוריאה לטובת התעצמותה הלאומית של יפן לעומת מדינות אחרות באזור.³ הקוריאנים ראו נוקשות אימפריאליסטית זו באור שלילי ביותר, אך רק במרץ 1919 הצליחו למסד את זעמם לכדי תנועה פוליטית אנטייפנית. ההתארגנות

א היפנים והקוריאנים רואים בתקופה הקולוניאלית אירוע טראומטי ומעורר מחלוקת שרצוי להימנע מדיון מעמיק בו. התוצאה היא שכל צד מתחמק מעיסוק אינטלקטואלי ביקורתי בנושא (קאמינגס: 1997, עמ' 141-139).

השקטה הפכה לאללימה ככל שהופעלו נגדה אמצעי ענישה ואכיפה קיצוניים יותר, אך היעדר תמיכה בינלאומית לתנועה הביא בסופו של דבר לכישלונה ולגוויעתה האטית. בסוף שנת 1945, עם הכניעתה של יפן, חולקה קוריאה לשני חלקים, והגבול נקבע בקו רוחב 38.⁸ שורה של יזמות דיפלומטיות משותפות לארצות הברית ולברית המועצות לא הביאו לפתרון בעיית איחודה מחדש, ובעקבות כך פנתה ארצות הברית לאו"ם במטרה להעביר לידיה את הסמכות והאחריות לפתרון המחלוקת.⁴ במאי 1948 נערכו בחירות כלליות בחסות האו"ם, אולם הצפון מנע את קיומן בשטחו. מנהיג הימין הרדיקלי בקוריאה, סינגמן רי (Syngman Rhee), נבחר לנשיא הרפובליקה הקוריאנית שכללה לכאורה את שטח חצי האי כולו. בתגובה הביאה ברית המועצות להקמת הרפובליקה העממית של קוריאה בצפון קוריאה, בראשותו של קים איל-סונג (Kim Il Sung). כך נוצרו בקוריאה שתי ישויות מדיניות שניצבו זו כנגד זו.

מלחמת קוריאה

ב־25 ביוני 1950 בשעה 4:00 לפנות בוקר פלשה קוריאה הצפונית במפתיע לדרום. מטרתה הייתה לאחד את המדינה תחת משטרה הקומוניסטית.² התנועה של צבא הצפון דרומה התנהלה לכל אורך קו הגבול ונתקלה בהתנגדות מועטה ביותר; עיר הבירה סאול וערים מרכזיות נוספות נפלו בפני הכוחות הקומוניסטיים תוך פרק זמן קצר. יומיים לאחר הפלישה קרא האו"ם להשתתפות פעילה של החברות בארגון לשם השבת הסדר והיציבות בקוריאה.³ חמש עשרה מדינות נענו לקריאה והחלו לשלוח סיוע ברמות שונות.

כוחות אלו הוכפפו למי שהיה אז מפקד כוחות הכיבוש של בעלות הברית ביפן, הגנרל דגלס מקארטור (Douglas MacArthur). איזון מסוים החל להיווצר בשדה המערכה בראשית 1951, ושיחות בדבר הפסקת הלחימה החלו כבר ביולי 1951; אך אלו לא הביאו לחתימה על הסכם שלום בעיקר בשל חוסר יכולת להגיע להסכמה בדבר שבויי

כוחות צבא אמריקניים חוצים את קו רוחב 38.

א החלוקה נועדה להפריד בין הכוחות האמריקניים והכוחות הסובייטיים בקוריאה כדי שהכוחות האמריקניים ישלימו את הכניעת הצבא היפני ויביאו לפינוי המהיר מדרומה של קוריאה, והכוחות של ברית המועצות יעשו כן בצפונה של קוריאה (לאו, עמ' 19).

ב דוח של צוות פקחים מטעם האו"ם שהעריך את מצב המתיחות לאורך הגבול מאשש את ההשערה שהדרום הותקף ולא תקף, בניגוד מוחלט להצהרותיו של מנהיג קוריאה הצפונית קים אל-סונג (שם, עמ' 155).

ג העברת ההחלטה במועצת הביטחון התאפשרה מפני שברית המועצות החרימה את הישיבות על רקע מחלוקת עם ארצות הברית בנושא דרישתה של הראשונה להעביר את המושב הקבוע במועצה לרשות סין העממית שאך זה הוקמה במקומה של סין הלאומנית (טייוואן).

המלחמה. בסופו של התהליך הושגה פשרה, וב־27 ביולי 1953 חתמו הצדדים על הסכם הפסקת אש. בכך באה לקצה מלחמת קוריאה.

האקטיביזם המדיני, הצבאי והכלכלי שאפיין את האימפריאליזם היפני עד כניעתה לבעלות הברית בתום מלחמת העולם השנייה הוחלף בשנים שלאחר המלחמה ובמהלך מלחמת קוריאה בפסיביות ובמעמד בינלאומי בדרג משני. אך מלחמת קוריאה הניבה ליפן תועלת רבה עם מאפיינים מקבילים לאלה שהיו למדיניותה בעבר: חיזוק העצמה הכלכלית, עיצוב אופייה הפוליטי והצבאי והתחלת ביסוס מעמדה בזירה הבינלאומית.

שיקום הכלכלה

המלחמה בקוריאה התגלתה כגורם ראשון במעלה לתחילת פריחתו של המשק היפני. לאחר תקופה של קיפאון כלכלי נראה היה כי יפן שרדה את התקופה הקריטית וכעת היא ניצבת לפני גשוג חסר תקדים.⁵ כדי להבין זאת יש לבחון את ההבדל שנוצר בגישתם של האמריקנים כלפי יפן במהלך מלחמת קוריאה ולאחריה בהשוואה ליחסים בין שתי המדינות בתקופת הביניים שמאז תום מלחמת העולם השנייה ועד תחילת מלחמת קוריאה.

כלכלת יפן אחרי מלחמת העולם השנייה

כאמור, בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה איבדה יפן את האימפריה שהקימה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. נוסף על הנזק הפיזי לתשתית התעשייתית בידודה של יפן מהקהילה הבינלאומית הותיר אותה ללא כל מסחר בינלאומי. לא הותר לספק ליפן מרכיבים תעשייתיים שבמישרין או בעקיפין היה ניתן לייצר מהם אמצעי לחימה, והמצב הכלכלי התדרדר במהירות.⁶ לנוכח קשייה הכלכליים של יפן יזם ממשל הכיבוש האמריקני כמה רפורמות במבנה המשק היפני. הרפורמות הללו היו בשלושה תחומים:

(1) חלוקה של אדמות המדינה; (2) פעולה

נגד הקונצרנים התעשייתיים; (3) חקיקה

סוציאלית למען העובדים.

ראשית בוצעה חלוקה רחבת היקף של

אדמות בבעלות המדינה. האמריקנים ראו

תשתית תעשייתית הרוסה

א מאחר שהטענה הייתה כי ניתן להשתמש כמעט בכל מרכיב לשם הפקת אמצעי לחימה ברמה זו או אחרת, היה קושי רב לקיים ייצור תעשייתי כלשהו. יפן לא הייתה מסוגלת לקיים את עצמה, ודאי לא לייצא ובאמצעות כך לשקם עצמה כלכלית בצורה עצמאית.

בתופעת האריסות בתחום החקלאות את אחת הסיבות המרכזיות לעלייתם של גורמים מיליטריסטיים בתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה, שכן הועם והתסכול עקב המצוקה הכלכלית תועלו לעבר גורמים חיצוניים. בד בבד ראו האמריקנים בקיומה של שכבת אריסים רחבת היקף במציאות היפנית של הכיבוש קרקע פורייה לפעילות קומוניסטית נגד מוסדות הכיבוש והממשל היפני כאחד.⁶ נקבעה מכסת בעלות על הקרקע, ולכל אדם הותר להחזיק בבעלותו שטח מוגבל (כשלושים דונמים). בשילוב עם הגבלות ותקנות אחרות התאפשר לשכבה רחבה של חקלאים לשפר את מצבם הכלכלי במידה ניכרת, הושגה יציבות חברתית, ובשל שיפור שיטות הגידול בהכוונה ממשלתית עלתה התפוקה החקלאית. שיפור מצבם הכלכלי והחברתי של האיכרים התאפשר גם בזכות רמות מיכון גבוהות יותר תוך שימוש בכלים שייצרו ביפן עצמה, בטכנולוגיות מודרניות. שינוי זה יצר ביקושים למוצרי התעשייה המקומית ובכך תרם לתהליך שהוצג כמטרה כלכלית וחברתית: תיעוש המדינה.⁷

רפורמה שנייה כוונה נגד הקונצרנים התעשייתיים העצומים ששלטו במשק היפני בתקופת מלחמת העולם השנייה וקודם לכן. הזאיבצו (Zaibatsu) פעלו במשק היפני כמונופולים לכל דבר, אף כי ניהלו ביניהם תחרות על שליטה בשווקים השונים. עקב רצונם לייצר ולמכור לממשלה כלי נשק ותחמושת בהיקפים הולכים וגוברים, הם נתפסו כבולמי הדמוקרטיזציה היפנית ואף כמחרחרי מלחמה.⁸ בסוף 1945 הוחלט במוסדות הכיבוש על פירוק הזאיבצו ועל ארגון מחדש של הבעלות הפרטית על חברות ענק אלו. אך הפעולות לפירוק המונופולים היפניים מותנו בסופו של דבר בשל חשש להשפעה שלילית על המשק הכלכלי ובשל חשש מחדירה קומוניסטית שתנצל את המצוקה הכלכלית של התושבים. למרות זאת שונו דרכי הפעולה של הזאיבצו, ואופיים ופעולתם המונופוליסטיים פחתו במידה רבה.

רפורמה שלישית עסקה בעובדים וביכולתם להתארגן לאיגודי עובדים על בסיס חקיקה מתאימה שלא הייתה קיימת קודם לכן ביפן. חוקים אלה נחקקו לשם שיפור סביבת העבודה ולשם הפסקת העסקת קטינים במפעלים השונים. תקנות אלה נחשבו לנדבך חשוב ביותר בדרך לכינונה של חברה מתועשת ודמוקרטית ביפן.

הרצון האמריקני לשקם את המשק הכלכלי היפני במהירות על בסיס הרפורמות הללו לא מומש במלואו. כחלק מהמלחמה הקרה תמכה ארצות הברית באותה תקופה במדינות מערב אירופה הן בתחום הכלכלי, באמצעות 'תוכנית מרשל', והן בתחום הביטחוני-צבאי, באמצעות ייזום הקמת הברית הצפון אטלנטית ואחר כך – ההצטרפות אליה. ניסיונם של האמריקנים להקל בנטל השליטה ביפן על הכלכלה האמריקנית הביא בשנת 1948 את שלטונות הכיבוש האמריקני ביפן לפעול על פי מדיניות חדשה שכונתה 'הפנייה לאחור' (reverse course).⁹ המטרה הייתה להעביר את מרב הנטל הכלכלי שבשיקום יפן בחזרה לממשלה היפנית.

עם זאת החלו האמריקנים לראות ביפן יותר בעלת ברית ממדינת חסות, וממשל טרומן החל לנסח תכנית פעולה חדשה שתשקף שינוי זה. בהתבסס על מדיניות ההכלה (Containment) שאפיינה את מדיניות החוץ והביטחון של ארצות הברית בשנות המלחמה הקרה ביקשה ארצות הברית לזרז את תהליכי שיקומה של יפן ולקדם את עצמאותה הכלכלית.⁸ נוסף על היעד המקומי הישיר נבעה מדיניות זו מכך שארצות הברית ראתה ביפן נכס בעבור האזור כולו, שכן היא הייתה יכולה לשמש זרז לפיתוח ושיקום כלכלי למדינות מזרח אסיה. הרציונל היה למנוע מיפן לרכוש יכולות צבאיות ותעשייתיות שיוכלו להפר את האיוון העדין בזירה האסייתית, אך באותה עת לסייע להפיכתה למעצמה 'מדרגה שנייה' תחת חסות ביטחונית אמריקנית, שתוכל לסייע בצמצום החדירה הקומוניסטית למזרח אסיה.

יישומה של התכנית הכלכלית החדשה, שהושפעה משינוי מדיניות זה, הוטל על בנקאי אמריקני, ג'ון דודג' (John Dodge), אשר נשלח מטעם הממשל האמריקני לפעול להשגת יציבות מוניטרית ביפן. דודג' ביקש לקדם במסגרת שליחתו ליפן ארבעה צעדים ראשוניים: שיטת יישוב שער החליפין למטבע היפני (ין), איוון תקציב המדינה, קיצוץ מלאי הכסף שבידי הציבור והפסקת הסבסוד הממשלתי לתעשייה. התוצאות המיידיות של פעולותיו של דודג' היו שליליות במהותן והביאו את כלכלת יפן למיתון עמוק בסוף שנות הארבעים, כאשר פער ההכנסות החל לגדול.¹⁰

השפעת מלחמת קוריאה על כלכלת יפן

מלחמת קוריאה שינתה לחלוטין את מצב הכלכלה היפנית. יפן סיפקה חלק גדול של המשאבים שנדרשו לניהול המלחמה בידי ארצות הברית, והתמורה בעבור השירותים והמוצרים הללו לא קווצה מסך הפיצויים שהיא הייתה אמורה לשלם בעקבות הסכם הכניעה, אלא שולמה מתוך תקציב הצבא האמריקני. בדרך זו נוצרה נכנסו למשק היפני יתרות מטבע אמריקני בהיקף גדול.¹¹ נוסף על האספקה הישירה של ציוד ושירותים לצבא הביאו גם החיילים האמריקנים עצמם הביאו להגדלת יתרות מטבע החוץ של יפן על ידי שרכשו מוצרים ושירותים שהמשק היפני העמיד לרשותם (בעיקר 'מנוחה ובידור').

רתימת המשק התעשייתי היפני למאמץ המלחמתי האמריקני בקוריאה אפשרה את מימוש התכניות האמריקניות לקידום העצמאות הכלכלית היפנית בתקופה הקצרה ביותר. התעשייה הכבדה, בעיקר תעשיות הפלדה, המספנות והפחם, היו העוגן המרכזי

א ביסוד מדיניות זו עמדה ההנחה כי לא רצוי להתעמת ישירות עם הסובייטים, וכי על מנת לבלום את התפשטות הקומוניזם יש לחתור ליצירת תנאים שימנעו הצלחה של חתרנות קומוניסטית באמצעות סיוע כלכלי, צבאי ומדיני שיביא לשגשוג וליציבות.

של ההתאוששות והיציאה מהמיתון, שכן תעשיות אלה סיפקו משאבים חיוניים ביותר לצבא האמריקני שלחם בקוריאה. נוסף על כך הביאה השמדת חלק מהתשתית התעשייתית ביפן במהלך מלחמת העולם השנייה הביאה לשדרוג הידע הטכנולוגי הישן תוך אימוץ שיטות ייצור חדשות שהאמריקנים הביאו עמם בשנות הכיבוש.

בתקופת מלחמת קוריאה חזר המשק הכלכלי היפני למצבו בתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה. הוא אף הצליח לצמוח מעבר לאותה רמה. אחוזי הצמיחה הרקיעו שחקים והתייצבו בשנות החמישים והשישים על רמה של יותר מתשעה אחוזים לשנה.¹² ה'נס הכלכלי' היפני נגרם עקב היקפי הביקוש העצומים למוצרים ושירותים מצד אחד ועקב והפיתוחים הטכנולוגיים שהושגו יחד עם האמריקנים בשילוב חריצותו ופתיחותו של העובד היפני מצד שני.

העלמות הביקושים האמריקנים עם תום מלחמת קוריאה הביאו להפניית חלק ניכר של הכלכלה היפנית לייצוא לשווקים זרים. שיעורי הייצור נותרו יציבים ונמצאו במגמת עלייה מתמדת. רמת הייצוא הגבוהה אפשרה ליפן להמשיך ולחזק את יתרות מטבע החוץ שלה, ובאמצעות כך גברה יכולתה לרכוש טכנולוגיות מתקדמות בשווקים

מלחים אמריקנים מבליים במסעדה יפנית.

המערביים. תהליך זה אפשר את הצמיחה הכלכלית שאפיינה את הכלכלה היפנית בעשורים שלאחר מכן. כפי שמסכם זאת בן-עמי שילוני "הרס פסי ונסיבות בינלאומיות נוחות, שהביאו לשיקום הכלכלי של גרמניה באירופה, הביא גם לשיקום ולזינוק הכלכלי של יפן".¹³ במילים אחרות, התועלת שבקליטת טכנולוגיות חדשות ושיטות עבודה מתקדמות במהלך תקופת הכיבוש האמריקני, בייחוד במהלך מלחמת קוריאה, לצד העלייה בביקושים למוצרי תעשייה כבדה וטכנולוגיות מתקדמות פיצו את הכלכלה היפנית על ההרס הפיזי של התשתיות שממנו סבלה בעקבות מלחמת העולם השנייה. הכיבוש האמריקני יצר אפוא את התנאים הראשוניים לצמיחה הכלכלית ביפן, ואילו מלחמת קוריאה הביאה למיצוי הפוטנציאל שהיה גלום בה. בחסות האמריקנית ובעקבות היקפי הדרישה העצומים במהלך מלחמת קוריאה השיגה יפן שיעור צמיחה שעלה אפילו על זה של גרמניה. אם כן, מלחמת קוריאה הייתה בעבור יפן מה שתכנית מרשל הייתה בעבור מערב אירופה. כשם שתכנית מרשל אפשרה לצרפת, לגרמניה ולבריטניה לחזק את כלכלתן ובכך הביאה לשיקומן, כך שיקמה מלחמת קוריאה את כלכלת יפן. התלות האמריקנית ביפן במהלך מלחמת קוריאה גם חיזקה והעמיקה את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות. לא פלא שראש ממשלת יפן דאז, יושידה שיגרו (Yoshida Shigeru), כינה את מלחמת קוריאה "מתנה מהאלים" בעבור יפן.¹⁴

דיכוי הקומוניזם היפני

מיסודה של המפלגה הקומוניסטית היפנית הושלם במחצית יולי 1922 כאשר, לאחר שנוצר התא הפוליטי הקומוניסטי הראשון, נערך הקונגרס הקומוניסטי הראשון ביפן. כארבעה חודשים לאחר מכן נשלחה משלחת יפנית ייצוגית לקונגרס הקומוניסטי העולמי במוסקווה. בשנים שלאחר מכן, בעקבות מעצרים נרחבים שביצעו השלטונות, כמעט חדלה המפלגה הקומוניסטית מלהתקיים. לחץ חיצוני של ארגון-העל הקומוניסטי, הקומינטרן, הביא להקמתה מחדש של המפלגה במהלך שנת 1926, אך כעבור כשלוש שנים שוב דוכאה המפלגה, והשלטון היפני השבית את פעילותה בגלל מעצרים ממושך. חלק ממנהיגיה נמלטו לסין וחברו לקבוצתו של מאו דזה-דונג (Mao Zedong).¹⁵

עם סיומה של מלחמת העולם השנייה וראשיתו של שלטון הכיבוש האמריקני החלה התנועה הקומוניסטית ביפן להתעורר לחיים. שחרור המנהיגים הקומוניסטים, שהיו כלואים בכלא היפני במהלך מלחמת העולם השנייה, סייע רבות להתאוששותה המהירה של המפלגה. התנאים הכלכליים הקשים ותחושת העלבון וההשפלה מתוצאות מלחמה זו הביאו לפריחה מחודשת של הרעיונות המרקסיסטיים-סוציאליסטיים. גם העובדה

א. מאו עצמו היה טרוד באותו זמן במאבק עם הלאומנים הסינים בראשות צ'אנג קאי שק (Chiang Kai-shek) על השליטה בסין.

שהמפלגה הייתה היחידה שביקרה את האימפריאליזם היפני ולא הצטרפה ל'מקלהלת התמיכה' בשלטון הצבא חיזקה את מעמדה בקרב העם. המפלגה השכילה לנצל את ההזדמנויות שנוצרה כדי לקדם את יעדיה הפוליטיים באמצעות גיוס אוהדים מקרב שכבות שונות בחברה היפנית.¹⁵ מנהיג המפלגה הגולה והאידאולוג הראשי נוֹזָקָה סַנְזוֹ (Nozaka Sanzō), שחזר מסין בינואר 1946, הטיף להפיכתה של המפלגה הקומוניסטית ל"אהובה על העם". הוא שאף להגיע להיקף תמיכה רחב במפלגה על פי דוגמת המפלגות הקומוניסטיות באיטליה ובצרפת. לשיטתו, השלמה עם הכיבוש האמריקני הייתה טקטיקה יעילה שנועדה לסייע להגדלת מספר החברים והתומכים במפלגה הקומוניסטית, ובכך לעזור בצורה הטובה ביותר לקידום היעד ארוך הטווח של המפלגה – רעיון המהפכה העממית.¹⁶

אך היחסים בין המפלגה הקומוניסטית לשלטון היפני וכוחות הכיבוש האמריקני החלו להידרדר במהירות רבה. אחת הסיבות לכך הייתה תחילתה של המלחמה הקרה וזיהויה של המפלגה עם ברית המועצות וסין. בראשית 1947 היה אפשר לראות את ההשפעה הישירה של שינוי האווירה הזה כאשר מק'ארטור אסר שביתה של עובדי המדינה שאורגנה בעידודה הישיר של המפלגה הקומוניסטית. למרות זאת היחס של המפלגה הקומוניסטית כלפי הנוכחות של הכיבוש האמריקני נשאר מתון, ואולי אפילו אוהד. השינוי בגישה כלפי האמריקנים והחתירה למילוי התפקיד 'האמתי' של המפלגה הקומוניסטית החלו לבוא לידי ביטוי בראשית 1950; אך זאת רק בעקבות אילוצים בינלאומיים שכפו על המפלגה התחבטות פנימית בסוגיה.

במאמר אנונימי שפורסם בעיתון הסובייטי הרשמי של המפלגה הקומוניסטית בברית המועצות פרוודה (Pravda) בינואר 1950 נמתחה ביקורת פומבית חריפה ביותר על מדיניות המפלגה הקומוניסטית היפנית. עיקר הביקורת עסק באידאולוגיה שהכתיב נוֹזָקָה וברצונו ליצור למפלגה הקומוניסטית היפנית תדמית מנותקת מהתנועה העולמית ומברית המועצות. פעולות אלו נתפסו כבלתי לגיטימיות שכן הייתה בהן משום סטייה מהותית מהקו האידאולוגי המנחה של הקומוניזם העולמי. עצם פרסום הביקורת בביטאון רשמי של המפלגה העיד שהסובייטים אימצו את המודל הסיני של קידום המהפכה הסוציאליסטית. הצלחתה של התנועה הקומוניסטית הסינית הוכחה לכאורה עם הקמתה ב־1949 של הרפובליקה העממית של סין תחת הנהגתו המיליטנטית של מאו. לאור זאת לא ראו הסובייטים מקום להמשך האסטרטגיה המתונה של המפלגה הקומוניסטית היפנית. הדרישה הסובייטית הייתה אפוא לפעולה נמרצת מצדה של המפלגה היפנית שתביא בסופו של דבר לסילוקה של ארצות הברית משטחה של יפן, לחתימה על חוזה שלום בין כל המעצמות (עם דגש בברית המועצות וסין הקומוניסטית) ולהקמתה של דמוקרטיה יפנית (במובן העממי-הסיני של המילה).

הביקורת הקשה ממוסקבה הביאה מיד לתגובה של מוסדות המפלגה הקומוניסטית היפנית. בראשית פברואר פרסם נִוֶּזֶקָה בביטאון המפלגה הרשמי מאמר שעסק בתיקון המשגים האידאולוגיים שהוא עצמו שגה לכאורה כלפי המפלגה. הוא הודה בסטייה מהותית מהאידאולוגיה של התנועה הקומוניסטית העולמית ומיד לאחר מכן הבטיח לתקן את המעוות בהצגת האסטרטגיה הראויה למפלגה ביפן. חלק מהפעילים ראו צורך ליישר קו עם הביקורת הסובייטית, אך אחרים חשבו כי התנאים ביפן שונים מהתנאים בסין, ולכן נחוצה בה אסטרטגיה מיוחדת לקידום רעיון המהפכה העממית. ביקורת אידאולוגית נוספת הוטחה במפלגה ימים ספורים לאחר שהקומוניסטים הסינים פרסמו את הביקורת הסובייטית. התמיכה הסינית במאמר הסובייטי הייתה חד־משמעית אם כי מעודנת בהרבה. מתוקף ניסיונם ראו הסינים במודל שלהם לקידום המהפכה העממית את המודל הנכון והמתאים ביותר להחלה ביבשת אסיה כולה.

ללא קו אידאולוגי רשמי – כתוצאה מהידוק הכתר של הכיבוש סביב המנגנונים המפלגתיים – החלה העיתונות הקומוניסטית ביפן לגלות תוקפנות אנטי־אמריקנית בדרגה שטרם נראתה בעבר. במשך חודש מאי 1950 הוצגה התזה החדשה של המפלגה הקומוניסטית היפנית. לנוכח הביקורות מברית המועצות ומסין לא הייתה כל בררה למנהיגי המפלגה אלא לאמץ קו פעולה לוחמני ביותר כלפי הכיבוש האמריקני והממשל היפני כאחד. אחת התוצאות המעשיות של ביקורת זו הייתה התקפה אלימה ומאורגנת על חיילים אמריקנים.

בתגובה לכך הורה מק'ארתור על מסע טיהור של המנגנונים הממשלתיים מתומכי המפלגה הקומוניסטית. בראשית יוני הודחו ממשרותיהם בשירות הציבורי עשרים וארבעה מנהיגים קומוניסטים ושבעה עשר חברי מערכת העיתון הרשמי של המפלגה. פעולות אלו נמשכו, וכפי שמתאר זאת מק'מהון בול: "מסע זה הוגבר ביותר לאחר שפרצה המלחמה בקוריאה".¹⁷

עם פרוץ מלחמת קוריאה שהו רוב מנהיגי המפלגה הקומוניסטית במחלת מחשש להמשך הפעילות האמריקנית נגדם. למרות זאת החלה המפלגה לעסוק בקידום יעדיה

ומטרותיה בגלוי תוך שימוש באמצעים צבאיים חתרניים. יחידות גרילה הוקמו במקביל ליחידות לאיסוף מודיעין על מטרות צבאיות אמריקניות. סוכנים קומוניסטיים החלו לחדור לסוכנויות ההגנה היפניות והאמריקניות שעבדו במשותף כחלק ממנגנון התיאום בין המשטר היפני ובין הכיבוש. המעבר לדפוס פעולה אלו נעשה בתיאום עם הסובייטים ובהוראתם, שכן האינטרס של הסובייטים היה לחבל בנוכחות המדוללת של הכוחות האמריקניים ביפן שנבעה מהעברת חלק גדול ממצבת

הגנרל דגלס מק'ארתור.

כוח האדם האמריקני מיפן לקוריאא במטרה למנוע את נפילת חצי האי לידיים קומוניסטיות. תומכי המפלגה תקפו מטרות שהיה אפשר לקשר לצבא האמריקני או למשטר היפני המרכזי, תחנות משטרה מקומיות ובתי חרושת גדולים נפגעו מבקבוקי תבערה ואנשי משטרה וביטחון הותקפו.

פעולה תקיפה של כוחות המשטרה היפנית והכוחות האמריקניים הביאה לדיכויים המהיר של מעשי האלימות של הקומוניסטים ביפן. חקיקה בפרלמנט היפני העניקה סמכויות מיוחדות לכוחות הביטחון המקומיים כדי לצמצם במידת האפשר את הפרות הסדר ואת מעשי הטרור נגד הממשלה ונגד הכיבוש. הורחב כוח האדם שיועד לטיפול בפעילים פוליטיים בעלי השקפות קומוניסטיות רדיקליות. בספטמבר 1951 שטף את יפן גל טיהורים נוסף שהממשלה עצמה יזמה וביצעה בהחלטות ובמהירות. עיתונים שתמכו בגלוי במלחמתה של קוריאה הצפונית להשגת איחוד של קוריאה תחת הנהגה קומוניסטית נסגרו בזה אחר זה.

צעדים משותפים לממשל היפני ולכיבוש האמריקני מנעו מהקומוניסטים להשיג את מטרותם מה גם שהמפלגה לא הצליחה לבסס תמיכה עממית רחבה ביעדיה. חלום המהפכה העממית נגזר סופית עם החתימה על חוזה השלום של יפן עם ארצות הברית והחתימה בהמשך על חוזה הביטחון הראשון ביניהן. פעולות אלו שמטו את הקרקע מתחת לאידאולוגיה הקיצונית הקומוניסטית ואילצו את המפלגה לחשיבה מחודשת תוך דחיית הקיצוניות המיליטנטית שהופגנה לאורך כשלוש שנים. המלחמה בקוריאה הייתה שיאו של המאבק היפני הקומוניסטי בממשל ובכיבוש. אך, כפי שתואר לעיל, פעולות נמרצות ונחרצות מנעו את שקיעתה של יפן לכאוס חברתי-ביטחוני שהיה עלול לשרת את הקומוניסטים בהגשמת המהפכה.

ברמה המעשית נוצרה ביפן מערכת דו־מפלגתית אשר דחקה לשוליים את הקומוניסטים. המפלגה הליברלית־דמוקרטית, שאיחדה שני פלגים ימניים, הצליחה להשיג ולשמר שליטה כמעט מוחלטת בפוליטיקה היפנית במהלך כחצי מאה במסגרת מה שכוונה 'מערכת 1955'. המפלגה השנייה בגודלה, המפלגה הסוציאליסטית של יפן, הייתה הכוח שאיזן וריסן את השמרנות הנוקשה של הימין, אך הבדלי השקפה בענייני חוץ וביטחון היו הקו המפריד העיקרי בין האידאולוגיות של שתי מפלגות אלו. מלחמת קוריאה קבעה את מקומה של המפלגה הקומוניסטית בשוליה של הפוליטיקה היפנית.

בניית המנגנון הצבאי־משטרי ביפן

מיד עם תחילתו של שלטון הכיבוש האמריקני, בסוף מלחמת העולם השנייה, ביקשו הרשויות האמריקניות לפרק את המדינה לגמרי מיכולותיה הצבאיות, תוך חיסול הממסד הצבאי כארגון בעל השפעה. המשימה הושלמה כעבור פחות משנה, לאחר שכלי הנשק,

האניות והמטוסים הוצאו מכלל שימוש. מכה אנושה לממסד הצבאי הייתה פירוקו של הצבא מנשקו והדחתו של כל סגל הפיקוד מפעילות צבאית. יתר על כן: מנגנונים צבאיים שלמים בוטלו, והגופים היחידים שהיו רשאים לעסוק בשמירה על הסדר הציבורי היו כוחות משטרה מקומיים.¹⁸

החוקה היפנית החדשה, שהוכתבה על ידי האמריקנים, קיבעה בסעיף 9 את האיסור על יפן מלהתחמש ולהקים צבא: "מתוך שאיפה כנה לשלום בינלאומי [...] מוותר העם היפני לעד על זכותו לנהל מלחמה, להפעיל כוח צבאי, או לאיים בכוח צבאי כאמצעי לפתרון סכסוכים בינלאומיים [...] לא תקיים יפן כוחות יבשה, ים ואוויר, או כל פוטנציאל מלחמתי אחר".¹⁹ המשמעות הרחבה יותר של הסעיף במסגרת מערכת היחסים בין יפן לארצות הברית הייתה שארצות הברית שעבדה למעשה את מדיניות החוץ של יפן. נוצרה תלות ביטחונית מוחלטת בעצמה הצבאית האמריקנית לשם הגנה פיזית על שטחה הריבוני של יפן.²⁰

אף כי הן הממשל והן העם היפני אימצו סעיף זה,²¹ התפתחויות בינלאומיות ובראשן סכנת השתלטות סובייטית-קומוניסטית עוינת על יבשת אסיה השפיעו על היכולת הממשית להמשיך ולקיים צו חוקתי זה. התפתחויות אלה הביאו אנשי ממשל אמריקנים לחשוב על הצורך למנוע את נפילתה של יפן לידיים קומוניסטיות לא רק באמצעות הפיכתה לבעלת ברית משוקמת כלכלית, אלא גם באמצעות מתן יכולות צבאיות-הגנתיות מצומצמות.

שינויי תפיסה דומים ביחס לנושא ההגנה וההתחמשות התרחשו בקרב אנשי הממשל היפני כבר בשנה הראשונה לכיבוש האמריקני. החשש מפני נוכחות סובייטית במזרח אסיה בכלל ובקוריאה בפרט היה מובנה בתודעה היפנית מאז הוגדר חצי האי כאינטרס לאומי יפני עם פרוץ המלחמה עם סין בעשור האחרון של המאה התשע-עשרה, ואחר כך בהקשר למלחמה עם רוסיה בראשית המאה העשרים. נוכחות של מעצמות אימפריאליסטיות בקוריאה תוארה לא אחת ביפן כ"סכין מכוונת אל לב האומה", שכן החשש היה מניסיון להשתלט על יפן באמצעות השגת שליטה על חצי האי קוריאה. עם סיומה של מלחמת העולם השנייה תפס החשש מ'הסכנה האדומה' של הקומוניזם את מקומו של החשש מהאימפריאליזם המערבי.

למרות זאת הוכן רק כעבור כשנתיים מסמך רשמי ראשון שעסק בנושא. את מסמך

א מטריית ההגנה האמריקנית אפשרה התמקדות של ממשלת יפן בשיקום הכלכלי במקום בהתעצמות צבאית. עם הזמן נקבע כי לא יותר מאחוז אחד מהתוצר הלאומי (תל"ג) של יפן יוקצה למנגנון הצבאי.
 ב הפציפוזם התקבע בחברה היפנית באופן מיידי ובצורה מוחלטת בעקבות המחיר האנושי העצום ששילם העם היפני עם הפלת שתי פצצות אטום על הירושימה ועל נגסקי. לכך נוספה השפעת מערכת החינוך הליברלית החדשה שהטיפה נגד מיליטריזם וכוחניות באשר היא. התוצאה הייתה דחייה לאומית עקרונית של הצורך והזכות להחזיק צבא יפני.

הצהרת העמדה הוזה חיבר שר החוץ היפני אשידה (Ashida), ומסתמנת בו נכונות יפנית לקבל אחריות וסמכות על כוחות כמו-צבאיים לשמירה על הסדר הפנימי. לפי מסמך זה תקבל ארצות הברית אחריות להגנה מפני איומים חיצוניים על יפן. המניע העיקרי ליזמה זו היה ייסודה באוקטובר 1949 של הרפובליקה העממית הסינית בראשותו של מאו. בעקבות מהפך זה, שציין את סיומה של מלחמת האזרחים בסין, החלו לחזור לקוריאה הצפונית עשרות אלפי חיילים שנלחמו עם כוחותיו של מאו נגד הלאומנים הסינים בהנהגתו של צ'אנג קאי-שק.²⁰ האיום הסיני-קומוניסטי והסיכוי לחוסר יציבות אזורית בשל עימות פנים-קוריאני (בין הצפון ובין הדרום), שמנקודת ראות יפנית לא היה אפשר להתעלם מהם, דרבנו את הממשל היפני להעריך מחדש את המדיניות הצבאית-ביטחונית. מלבד האיום הסיני, שהחל לקרום עור וגידים, היה קיים גם חשש מפני איום סובייטי על יפן. למרות הסכם נטרליות בין המדינות, שנחתם במהלך מלחמת העולם השנייה בשנת 1941, הצטרפה ברית המועצות לארצות הברית בלחימה במערכה באסיה ותקפה את יפן בשלבים האחרונים של המלחמה. מחלוקת טריטוריאלית על האיים הצפוניים ועל חלק מהאיים הקיריליים (שנמשכת עד עצם היום הזה) יצרה אצל היפנים אנטגוניזם הולך וגובר כלפי ברית המועצות. יתר על כן: רכישת היכולת הגרעינית של ברית המועצות בספטמבר 1949, ההכרה המיידית של ברית המועצות בסין הקומוניסטית והחתימה על ברית צבאית-מדינית עמה שימשו הוכחות ממשיות לתפיסת האיום הסובייטי בעבור יפן.

הפלישה של קוריאה הצפונית ביוני 1950 חייבה העברת חיילים אמריקנים רבים שהיו מוצבים ביפן לחצי האי הדרומי כדי למנוע את השתלטות הקומוניסטים על קוריאה כולה. כדי להתמודד עם האיום הקומוניסטי מבית, אשר איים על היציבות הפנים-יפנית, הורה מקארטור בחודש אוגוסט על הקמתו של כוח משטירי לאומי. תכליתו הייתה לשמור על הסדר הציבורי בזמן שארצות הברית טרודה בלחימה בקוריאה. בראשית דרכו מנה הכוח כשבועים וחמישה אלף איש.²¹

המערכה בקוריאה הותירה את יפן כמעט ללא כוחות צבא אמריקניים. שילוב של איומים פנימיים, בעיקר מכיוונה של המפלגה הקומוניסטית, ואיומים חיצוניים מכיוון ברית המועצות וסין הקומוניסטיות לא הותיר לממשל היפני כל בררה אלא להסכים להוראה של מקארטור להקים כוח משטירי יפני. נוסף על כוח יבשתי הוקמה זרוע ימית שמנתה כשמונת אלפים איש. גרעין ראשוני זה הוביל בשלבים מאוחרים יותר להקמתו ולביסוסו של הארגון הצבאי היפני בתצורתו העכשווית.²²

בניגוד למצב ששרר ביפן עד למלחמת העולם השנייה כאשר הצבא היה אוטונומי במידה רבה, ובהתבסס על החוקה החדשה והרפורמות של הכיבוש הוכפף הכוח המשטירי במישור לדרג המדיני מתוך הכרה שכל הפרה של איוון זה עלולה להביא

לפגיעה בדמוקרטיה היפנית. במידה רבה השתנה גם ההרכב האנושי של יחידות משטרתיות אלו עקב האיסור על אנשי צבא לשעבר להשתתף בארגון. מאוחר יותר הצטרפו לשורות הכוח המשטירי גם אנשי צבא ששירתו בצבא היפני במהלך מלחמת העולם השנייה. המטרה העיקרית של כוחות שיטור אלה הייתה שמירה על הסדר הפנימי מפני איומים שהיו עלולים להפר את היציבות בתוך יפן. ייעוד זה שונה במהלך הזמן והלך והתרחב ככל שארצות הברית ביקשה להוריד מעליה את הנטל הכלכלי-ביטחוני שהיה כרוך בשמירה על שטחה הריבוני של יפן. אמנם לא היה ספק בנחיצותם העקרונית של הכוחות שהיה על יפן להעמיד לצורך שמירה על הביטחון הפנימי ולהגנה מפני איומים חיצוניים (בעיקר ברית המועצות וסין), אך למרות זאת נמשכה תקופה ארוכה, גם לאחר שהחל העימות בקוריאה, המחלוקת סביב שאלת היקף הכוחות האלה.

הצורך להגן על חצי האי הקוריאני גובש לכדי הצהרת תמיכה רשמית של ראש הממשלה יושידה בהדיפת הפולשים הקומוניסטים. זו הועברה לאמריקנים בתכתובת עם מזכיר המדינה דין אצ'סון (Dean Acheson) בסוף 1951. פעולת תמיכה הצהרתית רשמית זו לא נתפסה כתחליף לתמיכה מעשית במאמץ הלחימה האמריקני. לכן, בניגוד לכתוב בסעיף 9 של החוקה ולמרות חוסר רצון לשתף פעולה עם האמריקנים בלחימה, הייתה מעורבות מעשית של כוחות יפניים במלחמת קוריאה. מעורבות זו מספקת ראיה חשובה להשפעה האמריקנית על תהליכי קבלת ההחלטות בקרב הממשל היפני ומסמלת את שינוי האווירה שחל באותה עת ואת הבגרות הלאומית היפנית. לחץ אמריקני שמקורו בקונגרס הביא לגיבוש דרישה שהופנתה כלפי יפן להשתתף בצורה פעילה במלחמה בקוריאה באמצעות משלוח כוחות המשטרה שהוקמו עם פרוץ העימות.

אף כי דרישה זו נתקלה בהתנגדות מצדה של קוריאה הדרומית, השתתפו שולות מוקשים (minesweepers) יפניות בצורה פעילה ביותר בלחימה לצדה של ארצות הברית. טכנאים ואנשי מקצוע שעבדו בעבר בקוריאה הפעילו נמלים לטובת הכוחות הימיים כחלק מאותו מאמץ מלחמתי. אין בכך כדי להעיד על תחיית המיליטריזם היפני. יש בכך כדי להראות כי החברה היפנית ומנהיגיה הבינו את גודל הסכנה הנשקפת ליפן בעקבות היעדר יציבות אזורית בכלל ובעקבות העימות המזוין בקוריאה בפרט. הפרגמטיזם היפני גבר במקרה זה על הפציפיזם היפני: יושידה הבין כי כדי לאפשר לארצות הברית לשאת את הנטל בקוריאה יהיה עליו לאפשר העברת נטל הביטחון הפנימי וחלק מהביטחון החיצוני לידיים יפניות. היעדר עצמאות, חולשה צבאית וסביבה בינלאומית עוינת היו תמריץ מספק ביותר לשם קיבוע הנחת יסוד זו כחלק ממדיניות החוץ והביטחון של יפן.

אף על פי כן ניסיונות בלתי פוסקים מצדה של ארצות הברית להגדיל במהלך שנת 1952 את היקף כוחות השיטור היפניים ואת רמת החימוש שלהם לא צלחו במלואם.

הדרישה האמריקנית להגדיל את מניין השוטרים לשלוש מאות אלף נתקלה בהתנגדות רבה. פשרה הושגה כאשר יושידה הסכים להרחיב את סדר הכוחות למאה ועשרה אלף איש. דרישתה של ארצות הברית להעשרה ניכרת של אמצעי הלחימה שהיו בידי כוחות המשטרה נענתה בחיוב.²³ יפן עברה באותה עת מטמורפוזה ניכרת בתפיסת הביטחון שלה. סעיף 9 בחוקה, שאוסר הקמתם של כוחות צבאיים ומקבע את המחויבות היפנית לפתרון סכסוכים בדרכי שלום, קיבל פרשנות מרחיבה מאין כמותה על ידי יושידה. יפן הפכה ממדינה נטולת צבא, שנאסר עליה להפעיל כוח, למדינה בעלת אמצעי הגנה בהיקפים בינוניים שהופעלו לצד האמצעים האמריקניים בפעילותם המבצעית במלחמת קוריאה.²⁴

השתלבותה של יפן בקהילה הבינלאומית

בראשית ספטמבר 1951, פחות מחמישה עשר חודשים לאחר שפרצה מלחמת קוריאה, נחתמו בין יפן ובין ארצות הברית חווי השלום והביטחון. בהסכם על חוזים אלה השתתפו גם מדינות האזור – אוסטרליה, ניו זילנד והפיליפינים – אשר היו במצב מלחמה עם יפן עוד מתקופת מלחמת העולם השנייה. נעדרו מההסכמים הודו, ברית המועצות וסין הקומוניסטית.

רעיון חווי השלום והביטחון עם ארצות הברית היה אחד היעדים המוקדמים ביותר של הממשל היפני, בדומה להקמת כוח השיטור והביטחון המקומי. כבר עם כניעתה של יפן ותחילתו של שלטון הכיבוש האמריקני ביקשו אנשי משרד החוץ היפני לגבש עמדה רשמית ביחס לסוגיה זו. בעקבות כך הוקמה במשרד החוץ ועדה שתפקידה היה לסרטט קווים כלליים לחוזה שלום עתידי עם המעצמות הכובשות, בראשן ארצות הברית.²⁴ אמנם מצדה של ארצות הברית התרחש תהליך דומה, אך שם הייתה מחלוקת פנימית בין משרד החוץ למשרד ההגנה באשר לאופי החוזים שצריך לשאוף להשיגם עם יפן ועם מדינות האזור. משרד החוץ ביקש לזרז חוזה שלום עם יפן שיביא לסיום הכיבוש ולהפחתת האנטגוניזם האנטי-אמריקני מתוך הכרה שאווירה מסוג זה עלולה להביא להתפשטות הקומוניזם בקרב שכבות רחבות של הציבור היפני. משרד ההגנה לעומת זאת ביקש לשמר את מצב הכיבוש בטענה שאירועים מערערי יציבות בסין ובמוקדים אחרים באסיה אינם מאפשרים את סיומו של הכיבוש האמריקני ביפן.

בראשית שנת 1950 החליט ראש הממשלה היפני יושידה לקדם את רעיון חוזה השלום והביטחון בין יפן לארצות הברית. לאחר שנתמנה שוב לראש הממשלה הטיל יושידה על משרד החוץ היפני לנסח מסמכי הצהרת עמדות בעניין הסכמי שלום וביטחון עם

א מעורבות של שולות מוקשים ימיים יפניות ולא של כוחות צבאיים יבשתיים במלחמת קוריאה אינה מפחיתה מהחשיבות העצומה שבעצם ההפעלה של כוחות צבא יפני בכלל ובקוריאה בפרט.

ארצות הברית ומדינות אחרות. עקב התפתחויות בינלאומיות רבות משמעות באזור ולאור התחשבות באינטרסים של ארצות הברית הושם דגש בהמשך מתן אפשרות לאחזקת בסיסים צבאיים אמריקניים ביפן גם לאחר סיום הכיבוש.²⁴ באפריל נשלח לארצות הברית שר האוצר איקדה היאטו (Ikeda Hayato) כדי להעביר מסר ברוח זו לממשל האמריקני.

גם האמריקנים ביקשו לקדם חוזה שלום וביטחון עם יפן, ולכן מינו את ג'ון פוסטר דלס (John Foster Dulles) לתפקיד יועץ למזכיר המדינה האמריקני לשם השגת חוזה שלום ביטחון עם יפן. מינוי אישיות בכירה העיד על שמעמדה ותפקידה של יפן כבעלת ברית של ארצות הברית הפכו לרכיב מרכזי בסדר היום האמריקני בזירת אסיה.²⁵ מינוי של דלס סיים את המחלוקת בין משרד החוץ למשרד ההגנה, משום שהוא ביטא את בחירת הממשל באפשרות של השגת חוזה שלום בהקדם האפשרי. באמצע יוני 1950 הגיע דלס ליפן כדי לקדם את תכניתו להשיג חוזה שלום וביטחון עם היפנים. מקי ארתור הניח כי באותה עת לא יהיה אפשר להשיג חוזה שלום שיבטיח את המשך נוכחות הצבא האמריקני ביפן, אך ראה סיכוי רב להשיג חוזה ביטחון דו-צדדי עם יפן אשר יבטיח נוכחות כזו ברמה שתוכל לשמר את כוח ההרתעה האמריקני ולספק מענה ראשוני לכל איום חיצוני שיתעורר. במהלך שליחותו ביקר דלס בקוריאה הדרומית ועמד מקרוב על המצב הביטחוני הרגיש ששרר במדינה. הידיעות על פרוץ העימות בקוריאה הגיעו לאוזניו בעת ששהה בטוקיו, והוא סיווג מיד את התוקפנות של קוריאה הצפונית כפעולה שבוצעה בחסות סובייטית-קומוניסטית. הדבר שכנע אותו ביתר שאת כי על ארצות הברית להפוך את יפן לבעלת ברית ולא למדינה ניטרלית שתוכל להיות טרף קל לקומוניזם.²⁶

בעבור יושידה לא הותירה התוקפנות הקומוניסטית של קוריאה הצפונית כל ספק ביחס לצורך בהשגת נוכחות צבאית אמריקנית ביפן גם לאחר סיום הכיבוש והחתמה על חוזה שלום וביטחון מכל סוג שהוא. אין בכך כדי לומר כי הממשל היפני הסכים לקבל על עצמו כליל את עול ההתחמשות הצבאית המחודשת להקלת הנטל על ארצות הברית. בביקורו של דלס ביפן הביע יושידה את התנגדותו לדרישה זו בטענה שהצורך בהתאוששות הכלכלית של יפן מונע הקצאת סכומי כסף גדולים לטובת התחמשות מחודשת. הוא גם ציין את חוסר האהדה בקרב שכבות רחבות של הציבור כלפי רעיון הקמת צבא יפני, ולבסוף העלה את הסברה כי תהליך התחמשות יפני יגביר את העוינות האזורית במדינות שסבלו מהאימפריאליזם היפני במהלך מלחמת העולם השנייה ולפניה.²⁷

א בעיקר השפיע בעניין זה חוזה הביטחון בין ברית המועצות לסין העממית מפרוואר 1950 שנתפס כמופנה באופן מובהק כנגד יפן (שלר, עמ' 25).

מליאת ועידת סן פרנסיסקו.

בראשית ספטמבר 1950 חתם הנשיא טרומן על המזכר הראשון אשר ביטא את האסטרטגיה האמריקנית להשגת חוזה שלום וביטחון עם יפן ועם בעלות ברית נוספות של ארצות הברית במזרח אסיה. המסמך הציע לממשל היפני השבה של הריבונות על המדינה, תוך הכפתה של יפן למספר תנאים נוחים ביותר

שהיא תוכל לעמוד בהם בקלות יחסית. אך בראשית 1951 התברר לממשל האמריקני כי ההתפתחויות בשדה המערכה בקוריאה הביאו להגמשה ניכרת בעמדה היפנית. יושידה סבר כי בהתחשב בתוקפנות הקומוניסטית הנרחבת ובהצטרפותה של סין לעימות בקוריאה, יש לאפשר לארצות הברית לשמור על נוכחות צבאית ביפן לאורך זמן בלתי מוגבל. עמדה זו הייתה בניגוד מוחלט לעמדה היפנית שהוצגה עד אז בדיונים עם הנציגים האמריקנים על החוזה המתגבש.

דאלס הגיע לביקור שני בטוקיו בינואר 1951 במטרה לסיים את הדיונים ולהביא לניסוח הצעה לחוזה שלום וביטחון עם יפן. בשלב זה היה נראה שארצות הברית השתלטה פעם נוספת על מדיניות החוץ היפנית, כפי שעשתה עם החלת משטר הכיבוש על המדינה וניסוח החוקה היפנית החדשה. יפן הצליחה אמנם להקחות כמה מהדרישות האמריקניות (למשל בתחום סמכות השיפוט על אנשי הסגל הצבאי האמריקני ומשפחותיהם שניתנה ליפנים תחת תנאים מסויימים), אך לא היה בכך כדי לשנות את התמונה הכללית. תהליך זה היה קשה ביותר מבחינה פסיכולוגית על העם והממשל היפני, שכן הייתה בכך הודאה מחודשת בפחות העצום שחל במעמדה של המדינה.²⁸

לאחר שיושידה הסכים למלא אחר דרישתו של דאלס להרחיב את היקף כוחות ההגנה בחמישים אלף איש נוספים, ניסח הנציג האמריקני את הטיוטה להסכמים בין שתי המדינות. הסכמת מדינות האזור הושגה לאחר שארצות הברית התחייבה לחתום על הסכמים אלו מול כל מדינה בנפרד. בשמונה בספטמבר 1951 נחתם חוזה שלום בין ארצות הברית וארבעים ושבע מדינות נוספות ובין יפן. בפועל, המשמעות העיקרית הייתה לחוזה בין ארצות הברית ויפן אשר הביא לסיום משטר הכיבוש. יפן וויתרה על כיבושה האימפריאליסטיים, ואוקינווה נשארה בשליטה אמריקנית. שעה מאוחר יותר חתמה ארצות הברית על חוזה ביטחון עם יפן, ובו נקבע כי ארצות הברית תשמר את נוכחותה הצבאית ביפן כדי להגן עליה מפני איומים חיצוניים; בחוזה זה נקבע עוד שאם

הממשלה היפנית תבקש זאת, תסייע לה ארצות-הברית גם בשמירה על הסדר הפנימי והיציבות במדינה. שני הסכמים הללו נכנסו לתוקף בסוף אפריל 1952.

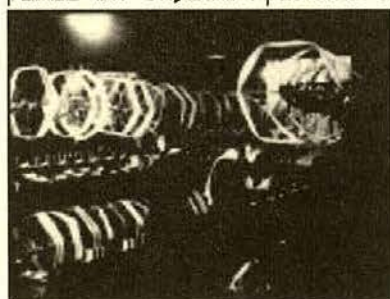
מלחמת קוריאה הייתה הזרז שהביא את ארצות-הברית, יפן ומדינות האזור להגיע להסכמה ולחתומה מהירה על חוזה שלום וביטחון שהביא לסיום את ספחי מלחמת העולם השנייה. האיום הקומוניסטי, שהתבטא בתוקפנותה של קוריאה הצפונית, הביא את ארצות-הברית להסכים לסיום הכיבוש ולחתור לכינון חוזה שלום בהקדם, ובד בבד גם שיפן תקבל את רוב התנאים שהציבה ארצות-הברית: שימור הדומיננטיות הביטחונית האמריקנית במדינה, שמירה על אוקינווה כנקודה גאואסטרטגית בעלת ערך רב בשליטה אמריקנית, והרחבת מספר המשרתים בכוחות הביטחון השונים של יפן.

סיכום

מלחמת קוריאה השפיעה על יפן בצורה עמוקה ביותר. הקרבה הגאוגרפית בין קוריאה ויפן והצורך של יפן להתמודד עם לחצים בינלאומיים שונים הביאו להמשך התפתחותם של יחסי הגומלין המורכבים בין יפן המובסת ובין קוריאה החצויה. במאמר זה נבחנו ארבעה היבטים עיקריים שבהם ניתן לזהות השפעות ישירות של המלחמה בקוריאה על התפתחותה של יפן המודרנית בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה.

מהבחינה הכלכלית מלחמת קוריאה הייתה הזרז החשוב ביותר לשיקומה של הכלכלה היפנית ההרוסה. כתוצאה מהיותה בסיס לוגיסטי ראשון במעלה בעבור הצבא האמריקני, הצליחה יפן לצאת במהירות ממשבר הכלכלי העמוק שנגרם לה בשל מלחמת העולם השנייה. כפי שתואר לעיל, שיעור הצמיחה של המשק הכלכלי היפני במהלך ולאחר מלחמת קוריאה עלו אפילו על אלה של גרמניה, ששיעורי הצמיחה שלה נחשבו ליוצאי דופן.

מבחינה פוליטית פנימית מלחמת קוריאה תרמה לחיזוקו של הגוש השמרני כאגף המבוסס ביותר בזירה הפוליטית היפנית. המפלגה הקומוניסטית, שבמהלך מלחמת קוריאה ביקשה להקצין את דרכי פעולתה על מנת למלא תפקיד משמעותי יותר במאבק

מפעל טקסטיל יפני משוקם.

האידיאולוגי העולמי בין הקומוניזם הסיני-סובייטי ובין הדמוקרטיה והליברליזם בהנהגה אמריקנית נתקלה בפעולות נחרצות של כוחות הכיבוש האמריקני והממשל היפני, ונאלצה לבצע בסיכומו של דבר 'פניית פרסה' אידאולוגית. בעקבות מלחמת קוריאה נאלצה המפלגה הקומוניסטית לאמץ קו של פעילות פוליטית בלבד, ובמסגרת הוויה פרלמנטרית

זו היא חדלה למלא תפקיד משמעותי בפוליטיקה היפנית.

הקמת כוח השיטור והביטחון היפני עם פרוץ המלחמה בקוריאה לא הייתה מתאפשרת ללא הדרישה האמריקנית שיפן תיטול אחריות רבה יותר על ביטחונה הפנימי שעה שהצבא האמריקני פועל בקוריאה. הפגיעות הביטחונית של יפן, שנבעה מביטולם של כוחות צבאיים בעקבות מלחמת העולם השנייה, צומצמה אפוא באמצעות הרחבתו של כוח השיטור המקומי והקמת סוכנויות הגנה נוספות. מלבד הסוגיה של רכישת היכולות הצבאיות הייתה להשתתפותם המוגבלת של כוחות צבא יפניים במלחמת קוריאה (שהייתה תחת סיפוח יפני החל בשנת 1910 ועד 1945) גם חשיבות רבה בקידום מעמדה הבינלאומי של יפן המודרנית.

חוזה השלום עם ארצות הברית משנת 1951 הושפע אף הוא ממלחמת קוריאה וסימן את תחילת תהליך חזרתה של יפן לקהילה הבינלאומית. התהליך הושלם עם הצטרפותה של יפן לאו"ם כחברה שוות זכויות בשנת 1956. חוזה הביטחון, שנחתם במקביל לחוזה השלום, הבטיח את שלומה הפיזי של יפן מפני האיום הסובייטי-סיני והגדיר את מערכת היחסים האסטרטגית המיוחדת בין ארצות הברית ליפן בשנות המלחמה הקרה.

מלחמת קוריאה השפיעה אפוא בצורה ניכרת על עיצובה של יפן בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. הכיבוש האמריקני שינה את המבנה הפנימי של המדינה, אך המלחמה בקוריאה העניקה ליפן את זריקת המרץ שהייתה דרושה לשם השלמת תהליכי הנורמליזציה מבית ומחוץ כאחד. ייתכן שישנם תחומים נוספים שבהם השפיעו המלחמה בקוריאה ותוצאותיה על התפתחותה של יפן המודרנית, אך המאמר התמקד בעיקריים שבהם: שיקום הכלכלה, דיכוי הקומוניזם, בניית המנגנון הצבאי-משטרי והשתלבותה של יפן בקהילה הבינלאומית.

רכיבים אלו הפכו את יפן ממדינה כבושה תחת בעלות הברית לבעלת ברית אסטרטגית של ארצות הברית ולמעצמה כלכלית עולמית. יציבות פוליטית השלימה את התמונה והציבה את האומה היפנית במעמד בינלאומי איתן המגובה בחוסן פוליטי וכלכלי חסר תקדים בהיסטוריה היפנית. אי-אפשר אלא להסכים עם אמירתו של ראש הממשלה יושידה שמבחינתה של יפן מלחמת קוריאה הייתה אכן "מתנה מהאלים".

מראי מקום

15	צוקהירה, עמ' 5.	1	שילוני, עמ' 93.
16	סקלפינו, עמ' 56.	2	שילוני, עמ' 146.
17	בול, עמ' 37.	3	ביסלי, עמ' 143-150.
18	מקיבריי, עמ' 34-35.	4	סריוסטווה, עמ' 19, 27.
19	שילוני, עמ' 252.	5	סמית', עמ' 86.
20	פררהוקליי, עמ' 45.	6	שילוני, עמ' 256.
21	צ'פמן, עמ' 21.	7	הרש, עמ' 15.
22	וטנבה, עמ' 41.	8	שילוני, עמ' 257.
23	שלו, עמ' 46.	9	הרש, עמ' 17.
24	יושיצו, עמ' 1.	10	פרסטון, עמ' 88.
25	בקלי, עמ' 28.	11	טקפוסה, עמ' 166.
26	שילס, עמ' 75.	12	שילוני, עמ' 283.
27	יושידה, עמ' 76-77.	13	שילוני, עמ' 274.
28	וורד, עמ' 52-53.	14	הציטוט מופיע אצל סמית, עמ' 86 ואצל קאמינגס: 1990, עמ' 766.

מקורות

- בול, ו' מקמהון, **לאומיות וקומוניזם במזרח אסיה** (תרגום: ישראל כהן), תל אביב 1954.
- שילוני, בן-עמי, **יפן המודרנית: תרבות והיסטוריה**, תל אביב 1997.
- Beasley, W.G., *Japanese Imperialism 1945-1984*, Oxford 1987.
- Buckley, Roger, *US-Japan Alliance Diplomacy 1945-1990*, Cambridge 1993.
- Chapman, J. W. M. et al., *Japan's Quest for Comprehensive Security*, London 1983.
- Cumings, Bruce, *Korea's Place in the Sun*, New York 1997.
- Cumings, Bruce, *The Origins of the Korean War*, II, Princeton 1990.
- Farrar-Hockley, Anthony, 'The China Factor in the Korean War', in James Cotton and Ian Neary (eds.), *The Korean War in History*, Manchester 1989.
- Hersh, Jacques, *The USA and the Rise of East Asia since 1945*, London 1993.
- Lowe, Peter, *The Origins of the Korean War*, London 1986.
- McBride, James, H., *Japan's Self-Defense Forces: Background and Evolution*, Maxwell Air Force Base, Alabama 1971.
- Preston, P.W., *Understanding Modern Japan*, London 2000.
- Scalapino, Robert A., *The Japanese Communist Movement 1920-1966*, Berkley 1967.

- Schaller, Michael, *Altered States: The United States and Japan Since the Occupation*, New York 1997.
- Shiels, Frederick L., *Tokyo and Washington*, Toronto 1980.
- Smith, Dennis B., *Japan Since 1945: The Rise of an Economic Superpower*, New York 1995.
- Srivastava, M.P., *The Korean Conflict*, New Delhi 1982.
- Takafusa, Nakamura, *Lectures on Modern Japanese Economic History 1926-1994*, Japan 1994.
- Tsukahira, Toshio, G., *The Postwar Evolution of Communist Strategy in Japan*, Cambridge 1954.
- Ward, Robert E., 'The Legacy of the Occupation', in Herbert Passin (ed.), *The United States and Japan*, New Jersey 1966.
- Watanabe, Akio, 'Japan's Postwar Constitution and Its Implications for Defense Policy', In Matthews, Ron and Matsuyama Keisuke (eds.), *Japan's Military Renaissance?*, New York 1993.
- Yoshida, Shigeru, *Japan's Decisive Century*, New York and London 1967.
- Yoshitsu, Michael M., *Japan and the San-Francisco Peace Settlement*, New York 1983.